

SAKSBEHANDLER
Kristine Lehn
Kaare Stang
Jostein Gundersen

VÅR DATO
25.02.2025

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
24/04392-1

DERES REF.

DERES DATO

Se mottakerliste

HEGRA FESTNING, GNR. 224, BNR. 9, 10 M.FL., STJØRDAL KOMMUNE – FORSLAG TIL FREDNING

Hegra festning. Foto: Kristine Lehn, Riksantikvaren

Riksantikvaren oversender med dette forslag til forskrift om fredning for Hegra festning i Stjørdal kommune. Etter lov om kulturminner §22a kan Riksantikvaren vedta forskrift om fredning av byggverk og anlegg m.v. som er i statens eie på tidspunkt for oppstart av fredningssak.

Som vedlegg ligger forslag til forskrift med omfang, formål og bestemmelser.

Frist for innspill til høringen er 24. april 2025

Det er bestilt oppmålingsforretning for deler av fredningsområdet, for å stadfeste eiendomsgrenser. Gårds- og bruksnummer som er berørt av fredningen kan derfor endre seg, men arealet vil ikke kunne utvides etter høring.

Forslag til omfang av fredningen

Omfanget av fredningen er basert på *Verneplan for Hegra festning*, utarbeidet av Forsvarsbygg i 2004.

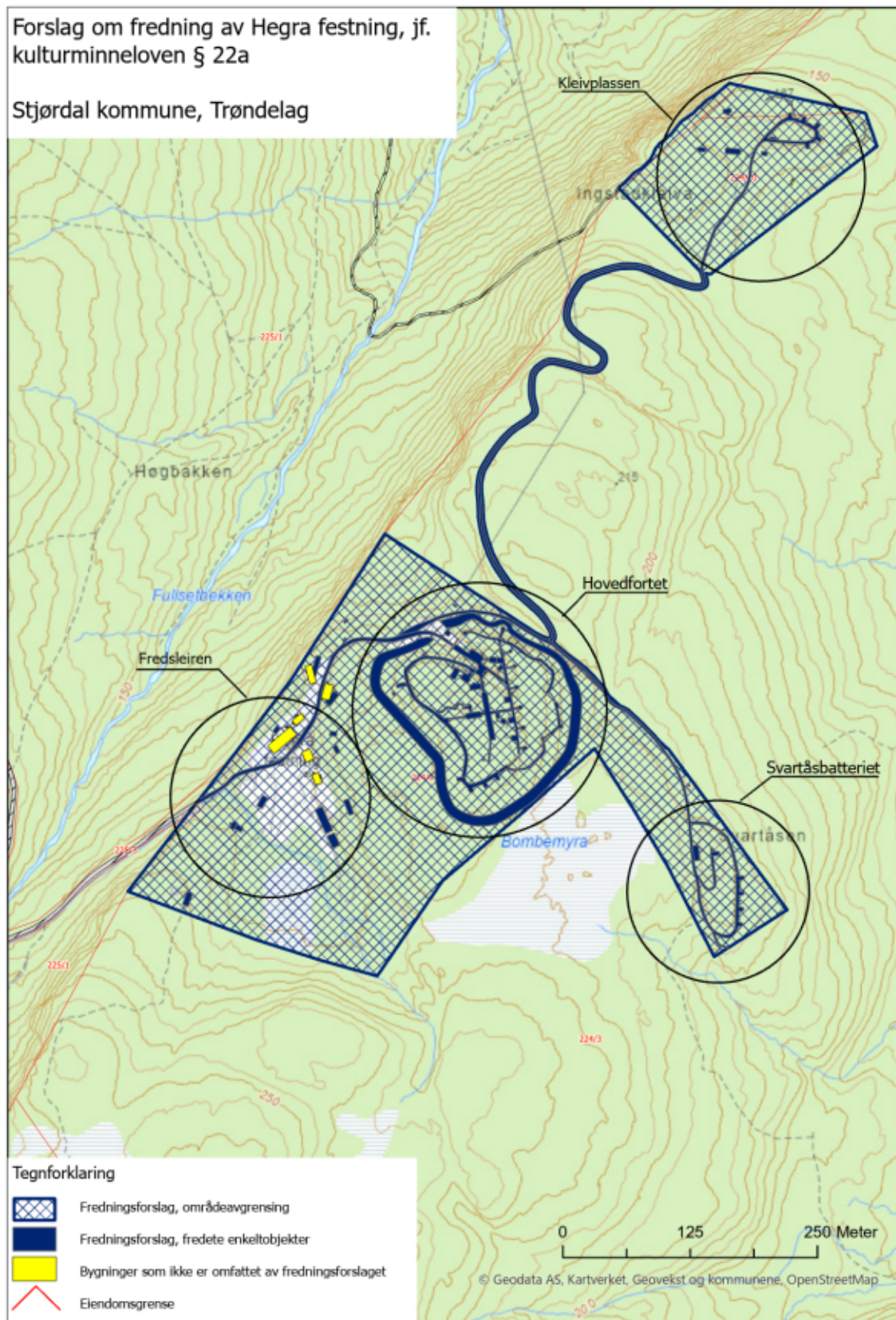
Fredningen omfatter hele gbnr. 224/9, 224/10, samt deler av 224/3 og 225/1.

Fredningen omfatter hele Hegra festning, med hovedfortet og de fremskutte batteriene Kleivplassen og Svartåsen, restene etter Fredsleiren, veianleggene Kleivplassveien og Svartåsveien, med alle tilhørende anlegg og strukturer, og rester av slike, fra før 1945, jf. kart og opplisting av kjente objekter.

Fredningen omfatter alle synlige skader på festningen som følge av de tyske angrepene i 1940.

Fredningen omfatter ikke bygninger, anlegg eller tekniske installasjoner som er oppført etter 1945.

Omfanget av fredningen følger i hovedtrekk verneplanen for Hegra festning. Unntatt fra fredningen er Kleivstien og Tronskoveien.

Karr over Hegra festning: Riksantikvaren

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å ivareta Hegra festning, slik at anlegget for ettertiden vil være en kilde til kunnskap og opplevelse av sperrefestningene som ble etablert ved de viktigste innfartsårene fra Sverige til Norge etter unionsoppløsningen med Sverige og frem mot første verdenskrig. Formålet er også å bevare sporene etter den lengstvarende militære motstanden i det sørlige Norge etter den tyske invasjonen i 1940.

Fredningen skal sikre at den funksjonelle sammenhengen mellom hovedfortet og de fremskutte batteriene Kleivplassen og Svartåsen, opprettholdes.

Fredningen skal også sikre sporene etter Fredsleiren.

Begrunnelse for fredningssaken

Hegra festning har høy kunnskaps-, opplevels- og bruksverdi, og er ett av 14 militærhistoriske anlegg omtalt i Stortingsmelding 54 (1992-93). Disse fjorten anleggene har blitt valgt ut til fredning på bakgrunn av at de "har vært av betydning for norsk rikspolitisk historie, ved at de har vært knyttet til statsmaktens virke, og ved at de er knyttet til markante begivenheter i vår historie." Fredningen skal sikre og bevare Hegra festning som et fortifikatorisk anlegg, knyttet til både grensebefestningen etter unionsoppløsningen i 1905, og til hvordan nordmenn møtte invasjonen i april 1940.

Etableringen av Hegra festning i 1908 markerer en viktig epoke i Norges historie, nemlig årene rett etter unionsoppløsningen, da Sverige ble vurdert som en potensiell sikkerhetspolitisk trussel. Hegra festning ble etablert som et sperrefort for å hindre angrep fra øst til vest gjennom Stjørdalen. Plasseringen av festningen i landskapet, konstruksjon, materialer og bestykning, viser Norges vurdering av sikkerhetspolitisk trusselbilde.

Hovedfortet er godt bevart og fremstår som svært autentisk og velholdt. Batteriene Kleivplassen og Svartåsen har ikke blitt vedlikeholdt i samme grad som hovedfortet, og er delvis gjengrodd og forfalt. Derimot er de fortsatt lesbare i landskapet, og er i likhet med hovedfortet lite endret, med en høy grad av opprinnelighet.

Forsvaret av Hegra festning var en av de lengste kampene i Norge under invasjonen, og det ble et symbol på norsk motstandsvilje. Til slutt, på grunn av mangel på forsyninger og forsterkninger, måtte de norske styrkene overgi seg. Derimot har deres innsats blitt anerkjent som et viktig kapittel i norsk krigshistorie.

På Hegra festning er det spor etter fiendens angrep, og det er synlige skader på både løpegrover, infanteristillinger og kommandotårn. Tyskerne brant i tillegg ned alle bygninger i fredsleiren, men flere steder er grunnmurene etter disse byggene fortsatt synlige i terrenget.

Følger av fredningen

Fredningsvedtak innebærer forbud mot tiltak som er egnet til å motvirke formålet med fredningen. Generelt gjelder at ingen må rive, flytte, bygge på, endre, forandre materialer eller farger eller foreta andre endringer som går lenger enn vanlig vedlikehold. Kulturminnelovens bestemmelser (jf. kml §§ 15a – 18) gjelder i tillegg til det vedlagte forslaget til fredningsforskrift for Hegra festning.

Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av opprinnelige eller eldre bygningselementer og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Tilsvarende gjelder det for fortifikatoriske anlegg å bevare mest mulig av opprinnelig konstruksjon og materialer. Vedlikehold av fredete byggverk skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk.

Fredningen vil ikke være til hinder for vedlikehold med materialer og metoder tilpasset anleggets historie og egenart. Vedlikehold skal ikke redusere de festningsarkitektoniske og kulturhistoriske verdiene. Fredningen vil ikke være til hinder for tilsvarende skjøtsel og opprettholdelse av veier, plasser og grøntanlegg. Ved tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen kontaktes.

Kulturmiljømyndigheten kan i henhold til kml § 15a første ledd i særlige tilfeller gi dispensasjon fra fredningen og fredningsbestemmelsene for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete kulturminnet. Det kan settes vilkår for en eventuell dispensasjon som anses nødvendig for å ivareta formålet med fredningen.

Utover hovedfortet skal de øvrige kulturminnene forvaltes etter prinsippene om militærhistorisk landskap jf. verneplanen for Hegra festning.

Fredningssakens bakgrunn

Anlegget er omtalt i St. meld. 54, Nasjonale festningsverk (1992-1993), som et av 14 nasjonale festningsverk som skal fredes. Anlegget er også en del av Forsvarets landsverneplan, der det er satt i verneklasse 1 og prioritert som fredningsklasse.

Det ble i 2004 utarbeidet en verneplan for Hegra. Denne ble vedtatt av Riksantikvaren og har siden da dannet bakgrunn for forvaltningen av festningen. Forslaget til fredningen er i stor grad basert på denne verneplanen.

Hegra festning som kulturminne

Festningen ligger på et høydetrapp på sørsiden av Stjørdalselven, omtrent tre kilometer fra Hegra sentrum. Festningen består av hovedfortet og to framskutte batterier: Kleivplassen og Svartåsen. Det første ligger ca. 800 m nordøst for fortet der husmannsplassen Kleivplassen lå. Det andre batteriet ligger ca. 300 m øst for fortet med et myrrområde i bakkant.

Hovedfortet utgjør kjernen i hele anlegget. Byggingen startet sent i 1908 og ble fullført i januar 1910. Anlegget fremstår i dag stort sett som det gjorde da, med to parallelle tunneler – én for mannskap og én med tilgang til seks fastmonterte kanoner. Tunnelene er forbundet med en vinkelrett tunnel og har flere rom med ulike funksjoner som proviantrom, kjøkken, ammunisjonsmagasiner og sykestue. Over bakkenivå er hovedkommandotårnet plassert sentralt i forhold til den omkransende skyttergraven og gorgeveien i vest.

I første del av mellomkrigstiden var det planer om å forsterke landbefestningene. Dette førte til at fortet ble utstyrt med to nye kommandotårn for 7,5 og 10,5 cm kanoner, og en ny tunnel til strømaggregat ble sprengt ut.

Festningens særpreg er dens tilpasning til terrenget, med skyttergraver modellert etter kotehøydene, kanonstandplasser skjult i bakken og underjordiske tunneler. Kommandotårnene utgjør fortområdet visuelle tyngdepunkt.

De to batteriene på Kleivplassen og Svartåsen er også en del av anleggets helhetlige kulturmiljø. Disse ble oppført samtidig med hovedfortet, og består av fortifikatoriske elementer som skyttergraver, kanonstillinger, veier, brønner og rester etter bygninger som har stått der.

Utenfor festningsmurene i vest, men innenfor eiendomsgrensen, finner vi rester av fredsleiren, som tidligere besto av flere bygninger. Disse ble brukt i mellomkrigstiden til innlosjering av soldater under militære øvelser eller for sivile aktiviteter. Bygningene ble enten bombet eller brent av tyskerne etter nordmennenes kapitulasjon i 1940. I dag er flere av grunnmurene til disse byggene synlige, også disse en del av fredningen.

Reguleringsmessige forhold

Hegra festning er i Stjørdals kommuneplans arealdel 2013-2022 båndlagt etter lov om kulturminner i påvente av fredning. Utover dette er området uregulert. Kommuneplanens arealdel er for tiden under rulling.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Riksantikvaren vurderer at fredningen ikke har vesentlige endringer i økonomiske eller administrative kostnader.

Forvaltningsplan

«Verneplan for Hegra festning» fra 2004 gjelder som forvaltningsplan inntil den erstattes. Forvaltningsplanen skal inneholde retningslinjer for bruk, vedlikehold, dokumentasjon, skjøtsel og eventuell tilbakeføring av anlegget. Planen som skal rulleres etter nærmere fastsatt intervall, skal være en premissgiver og et hjelpemiddel for brukere, eiere, forvaltere og kulturmiljømyndigheten.

Eiendomsforhold

Hegra festning er i statens v/ Forsvarets eie, og forvaltes av Forsvarsbygg. Riksantikvaren er kjent med at eiendomsforholdene for deler av det fredete området er uavklart og at det er bestilt oppmålingsforretning for å stadfeste eiendomsgrensene. I tillegg til ordinær høring vil det derfor bli sendt akseptbrev til to berørte grunneiere.

Prosess og saksgang

Riksantikvaren har hatt dialog med Forsvarsbygg underveis i arbeidet med fredningssaken. Det ble foretatt en felles befaringsreise med Riksantikvaren og Forsvarsbygg i oktober 2024. Det har senere vært et møte om utforming av fredningsbestemmelsene mellom Forsvarsbygg, Trøndelag fylkeskommune og Riksantikvaren.

Fredningsomfanget er basert på verneplanen, men i prosessen valgte Riksantikvaren å ekskludere Kleivstien og størstedelen av Tronskoveien fra fredningen. Kleivstien utelates fordi den ikke ble etablert som en del av den opprinnelige festningen, og var heller ikke i bruk i april – mai 1940. Når det gjelder Tronskoveien har vi inkludert delene som er en del av festningsområdet, og vurderer dette som tilstrekkelig dokumentasjon for hvordan tilkomsten var til festningen.

Forslag til forskrift om fredning sendes nå på høring til alle berørte parter.

Behandling av tiltak hvor det kan være motstrid mellom ulike lover og forskrifter

Det kan oppstå situasjoner der det vil være motstrid mellom kulturminneloven og andre myndighetsområders lover og forskrifter. Særlovgivning gir spesifikke regler for de enkelte fagområdene. Ved interesseløstetning skal ulike samfunnsinteresser veies opp mot hverandre med sikte på å finne de beste av mulige løsninger. Dersom avklaringen mellom ulike deler av lovverket ikke er entydig vil den måtte løses i dialog mellom de myndigheter som forvalter det aktuelle regelverket.

Naturmangfoldloven

Prinsippene i lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) §§ 8 - 12 skal legges til grunn ved offentlig myndighetsutøvelse som berører naturmangfoldet. Riksantikvaren har gjort søk i Artsdatabankens Artskart og Naturbasen til Miljødirektoratet for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Det ble funnet to treff i Artsdatabanken: Truet: Hønschauk (fugl), Granmeis (fugl). Det er ikke funnet treff i søk i Naturbasen.

Forsvaret har tidligere gjennomført en kartlegging av natur- og viltverdiene på Hegra festning. Hele festningsområdet, sett bort fra Kleivplassen, ble vurdert som viktig (klasse B) for biologisk mangfold.

Riksantikvaren vurderer at fredningen ikke påvirker naturmangfoldet i negativ retning på eiendommen.

Avhending

Salg eller annen overføring av eiendommen ut av Statens eie medfører ingen endring i fredningsstatus. Fredningsvedtaket for byggverk og anlegg som selges ut av statlig eie skal tinglyses.

Riksantikvaren tinglyser fredningen som en heftelse på eiendommen jf. kulturminneloven § 22 nr. 5.

Høringsfrist og videre saksgang

Forskriftsfredning etter kulturminneloven § 22a følger saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven kapittel VII om forskrifter. I samsvar med forvaltningsloven § 37 sender Riksantikvaren fredningsforslaget på offentlig høring, med 7 ukers høringsfrist. Forslaget til fredning kunngjøres i avisene X og Y samt i norsk lysningsblad Riksantikvaren ber om innspill til forslaget til forskrift. Frist for eventuelle merknader må rettes skriftlig til Riksantikvaren senest innen 24. april 2025 og sendes til postmottak@ra.no

Riksantikvaren er den instans som vedtar forskrift om fredning med hjemmel i kulturminneloven § 22a jf. § 15. Når høringsperioden er utløpt vil eventuelle endringer bli innarbeidet før Riksantikvaren vedtar fredningsforskriften.

Vedtak om fredning ved forskrift er ikke et enkeltvedtak etter forvaltningsloven og kan ikke påklages.

Når forskriften er endelig vedtatt av Riksantikvaren, vil den bli kunngjort i Norsk Lovtidend.

Kontaktinformasjon

Spørsmål kan rettes til:

Kristine Lehn, seniorrådgiver, kristine.lehn@ra.no

Jostein Gundersen, seniorrådgiver, jostein.gundersen@ra.no

Kaare Stang, seniorrådgiver (juridiske spørsmål) kaare.stang@ra.no

Sigrud Murud, seksjonssjef, sigrud.murud@ra.no

Dette brevet er publisert på Riksantikvarens hjemmesider.

Hilsen

Anne-Judith Munthe-Kaas
Avdelingsdirektør

Sigrud Solheim Murud
Seksjonssjef

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg: 2

Kopi til:

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Egil Johannes Haugsten		Ingstadvegen 284	7520 HEGRA
Forsvarsbygg		Postboks 405 Sentrum	0103 OSLO
Forsvarshistorisk museum		Postboks 800	2617 LILLEHAMMER
Hegra Festnings venner		Postboks 8	7529 HEGRA
Marit Ingstad		Flaksjøvegen 7	7520 HEGRA
Stjørdal kommune		Postboks 133	7501 STJØRDAL
Trøndelag fylkeskommune		Fylkets hus, Postboks 2560	7735 STEINKJER